

OSMANLI MUTASARRIFLARINA BİR ÖRNEK; ŞERİF PAŞA Serif Pasha is an example of Ottoman Administrators

Jülide AKYÜZ

Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı
julakyuz@hotmail.com

Özet

Mehmed Şerif Paşa XIX. yüzyılda yaşamış bir Osmanlı idarecisidir. Uzun yıllar Karesi Sancağı'nda hizmet ettikten sonra ömrünün son iki yılını Kars'ta geçirmiştir. Paşa'nın siyasi ve askerî hayatından ziyade, memleketi olan Karesi ve çevresinde gösterdiği ziraî ve malî faaliyetleri dikkat çekicidir. Bu araştırma belgelerin ışığında daha çok bu yönde şekillenmiştir. Paşa'nın bu faaliyetleri yaparken kendisine bugünkü anlamda kredi borcuyla katkıda bulunan Sarraf Mıgırdiç ile olan ilişkisi ancak vefatından sonra yazışmalara konu olmuştur. Hem yönetici-sarraf arasındaki ilişki, hem XIX. yüzyıl yöneticileri hakkında bilgi edinme ve bu anlamda bir katkı olması açısından Seyyid Mehmed Şerif Paşa bir örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Şerif Paşa, Karesi, Kars

Abstract

Mehmet Serif Pasha is the Ottoman administrator who had lived in the 19th century. After he had been duty in Karesi district for a long time, he lived the last two years of his life in Kars. It is very interesting that the generalis agricultural and economical life around of his hometown, Karesi, is more interesting than his political and military life. Our studies have been assumed a definite form like these atmospheres. The relationship between General and Sarraf Migirdic who lent him money which means credit debt at this time have defected in the letters after his death while he was interested in his duties. Mehmet Serif Pasha is an example in view of both the relationships between administrator and money lender and having information the administrators of 19th century.

Keyword: Mehmet Serif Pasha, Karesi, Kars

Osmanlı klasik döneminde, şehrin askerî ve idarî yönden en önemli görevlisi *sancakbeyi*dir. Klasik sonrası dönemde Paşa unvanına sahip kimselerin çoğalmasıyla bu şahıslara tevcih edilecek yeterli yönetim ve gelir biriminin olmayışı bir veya birkaç sancağın yönetiminin “*ber vech-i arpalık*” şeklinde bir çözüm yolunu açmıştı. Diğer bir usul de paşalara ek gelir olması amacıyla yapılan sancak tevcihleriydi¹. XVII. yüzyıldan itibaren yaşanan bu gelişmeler sonucunda, mirî hasların ve arpalıkların önemli ölçüde artması yöneticilerin gelirlerinin azalmasına ve otoritelerinin sınırlanmasına yol

açmıştır. Hatta yöneticilerin bir görevden diğerine sıkça geçmeleri, pek çok sancağın arpalık olarak tahsis edilmesi, eyalet yöneticilerini otorite anlamında sınırlandıran en büyük etken olmuştur².

Klasik dönem sonrasında idarî yönetim şemasında eyaletlerde vali ile aynı yetkiye sahip “*mutasarrıf*” adı verilen bir yönetici bulunmaktaydı. Sancak beyleri yerine atanan mutasarrıflar, “*vezir*” rütbeli paşalardır. Mutasarrıflık; Devletin vezir rütbesindeki kimselere çeşitli nedenlerle valilik görevi verememesi sonucunda, bunların geçimlerini temin etmek amacıyla bir veya birkaç sancağın yönetimini bırakması anlamına gelmektedir. Bunlar tayin edildikleri sancak merkezlerine gitmeyerek vekilleri olan ve kendi adlarına o bölgeyi idare etmek amacıyla görevlendirdikleri mütesellimlerini göndermekteydiler³.

İltizam usulü, dünya ekonomisinin geçirdiği değişikliklerin Osmanlı Devleti üzerinde nakdî ekonominin gittikçe önem kazanması şeklinde karakterize edilen tesirler bünyesinde hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu genişlemenin arkasındaki temel etken, devletin artan masrafları karşılamak için vergi kaynaklarını nakdi mekanizmanın içine dâhil etmek zorunda olmasıydı. Devlet müzayedede belirlenen iltizam bedelinin bir kısmını mültezimden peşin olarak istiyordu. İstenen bu peşin ödeme, müzayedede şartlarından biri haline gelince askeri zümre mensupları elinde bulunan iltizamlar, zamanla gayrimüslim sarrafların da aralarında yer aldığı yeni bir zümre ortaya çıkardı⁴. Bu kişiler vergilerini toplamak için nadiren iltizam bölgelerine gidiyorlardı. Uygulanan diğer bir yöntem de İstanbul’dan üretim bölgesine kadar uzanan yolda vergi toplama ayrıcalığının belirli kârlar karşılığında devredilerek mukataanın *pare* halinde bölünmesi ve bu yeni mukataacılara verilmesiydi⁵.

Mültezimler, İstanbul’dan taşraya uzanan bir zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlandılar. Bu uygulama, mültezim ayan sınıfı arasında bir hiyerarşi başlatmakla kalmamış, kapıkulu ve valilere dirliklerini satma fırsatı sağlamıştır⁶. Sarraf Mıgırdıç’ın devletten beklentisi arasında *pare mülteziminin* kim olduğuna dair bir istek bulunması dikkat çekmektedir. İltizam sistemi Osmanlı Devleti’nde istenen sonuçları hâsıl edememişse de günümüzün *özelleştirme* modeline benzerliği dikkat çekmektedir⁷. İltizam sistemi hem Gülhane Hattı hem de Islahat Fermanı ile kaldırılmak istenmiş, sistemin yerini alabilecek malî bir teşkilat olmadığından başarılı olunamamıştır⁸.

Osmanlı Devleti’nde gerek yerel ticarete gerekse bölgesel ve uluslar arası ticarete gittikçe önem kazanan bu şahıslar, *Galata Bankerleri* ya da *Galata Sarrafları* adı ile anılmaktadır. Bu kişilerin kurdukları bankerlik işletmeleri, Osmanlı malî tarihiyle birlikte Türk toplumunun ekonomik ve

hatta günlük yaşantılarını etkilemede büyük rol oynamışlardır⁹. Galata Bankerlerinin Türk ekonomisindeki asıl rolü, Avrupa'daki sanayi devrimi ile ağırlık kazanmış, imparatorluğun Batı için devamlı bir pazar haline getirilmesinde sarraflar önemli rol oynamışlardır¹⁰.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerde, Paşa'nın Ermeni bir sarrafla malî ilişkileri olduğu anlaşılmış, sarrafa olan borcu nedeniyle varislerine intikal eden yazışmaları dikkati çekmiştir. Paşa'nın Karesi Sancağı mutasarrıfı iken yapmış olduğu ticarî faaliyetler geniş bir yelpaze içermektedir. Paşa, aslen Balıkesirli olduğundan tüm yatırımlarını bu bölgeye yöneltmiştir. Bu durumun kendisine bir takım ayrıcalıklar sağladığı muhakkaktır. Ancak, bu yatırımları tek başına gerçekleştirmemiştir. Bu faaliyetlerde bulunurken kendisine sermaye konusunda yardımcı olan Kürkcüoğlu Hacı (tüccar) Mıgırdiç adlı bir Ermeni sarraftır. Adı geçen Ermeni sarraf, Viyana istikametine gidip gelen aktif bir tüccardır¹¹. XIX. yüzyılda iltizam sistemi çerçevesinde yürütülen bu faaliyetler, bir Paşa ile sarraf arasındaki ilişkileri ortaya koymasından önemlidir. Paşa ile Sarraf Mıgırdiç arasında vuku bulan malî faaliyetlerin hangi koşullar altında gerçekleştiği maalesef aşikâr değildir. Nitekim bu çalışmada incelenecek olan Şerif Paşa askerî zümreye mensup bir yönetici, Mıgırdiç'de sermaye sahibi bir sarraftır. Paşa'nın Mıgırdiç ile olan malî ilişkisi, iltizam sisteminde peşin ödenen *sermaye* nedeniyledir.

XIX. yüzyılda Osmanlı yöneticileri Şerif Paşa örneğinde olduğu gibi iltizam bedellerini ödemek için kaynak bulmak zorundaydılar. Bunlardan birisi Malatya ve çevresinde geniş bir mukataa alanına sahip Rişvan ailesi idi. Malatya Sancağı mutasarrıflığı ve mukataasını uzun yıllar der-uhde eden bu aile 1225-9/1810-1814 tarihlerinde mukataanın muaccele bedelini ödemekte sıkıntı çekmişlerdir. Rişvanzade Abdurrahman Paşa muaccele kabilinden 75.000 kuruş peşin ödemiş, daha sonraki 50.000 kuruşluk iki taksiti ödeyemediğini bildirmiştir. Abdurrahman Paşa mukataa bedelini Bağdatlı Haksal adlı bir zımmiden borçlanmak suretiyle ödemiştir¹².

XIX. yüzyılda Manisa ve çevresinde etkin olan Karaosmanoğulları ailesi mensupları birçok mukataa alanını iltizam etmişlerdir. Mukataayı iltizama alanların bu faaliyetleri kesintisiz yürütebilmesi için muazzam miktarda paraya ihtiyaçları söz konusuydu. İltizam hakkını elde etmek isteyen mültezimler kendilerine bir sarrafı kefil olarak göstermekteydiler. Nitekim Karaosmanoğulları'nın sarraf Tıngıroğlu Ohannes ile bu anlamda bir ilgileri bulunmaktaydı. Yine Karaosmanoğlu Hacı Hüseyin Ağa İstanbul'da oturan mübayaacı Artin Bazergan'a 360.864 kuruşluk borcunu ödeyemeden vefat etmiştir¹³. Bu örnekler ister aile olsun, ister ayan statüsünde olsun mukataa der-uhde etmek isteyenlerin sarraflara ihtiyaçları

olduklarını göstermektedir. Mukataa iltizam edenler özellikle peşin ödenmesi gereken meblağlar nedeniyle sürekli olarak sarraflara borçlanmaktaydılar.

Mehmed Şerif Paşa, XIX. yüzyılda yaşamış Paşa unvanlı bir mutasarrıftır. Aslen Balıkesir hanedanından olan Mehmed Şerif Paşa devletin çeşitli kademelerinde çalışmış, Kapıcıbaşı ve Şam mütesellimliklerinden sonra 1270/1854'de mir-mirân olmuştur. Uzun yıllar Karesi Sancağı mutasarrıflığında bulunan Mehmed Şerif Paşa ömrünün son iki yılını Kars Sancağı'nda geçirmiştir. Kars'a geldikten kısa zaman sonra 1861'de vefat etmiştir.

Kars Sancağı, Karesi Sancağı eski mutasarrıfı Esseyyid Şerif Paşa'ya 9 Şevval 1275 / 12 Mayıs 1859'da tevcih edilmiştir¹⁴. Mehmed Şerif için belgelerde kullanılan *esseyyid* unvânı kendisinin ulemâ kökenli olduğunu düşündürmektedir. Ancak, bu unvân toplum içerisinde büyük bir saygınlığa sahip olup *efendi* anlamında da kullanılmaktadır. Osmanlı toplum yapısının hemen her döneminde “*ulemâ*” olmak da benzer bir asâleti ifade etmiştir. Jean-Louis Bacqué Grammont mezar taşlarından yola çıkarak ulemâ sınıfıyla ilgili yaptığı bir araştırmasında, Osmanlı İmparatorluğundaki soyluluğun Batı Avrupa'dakiyle aynı anlamı taşımamakla birlikte bu soyluluğa en çok yaklaşan ve temsil eden ulemâlığın bir soyluluk sayılması gerektiğini ifade etmektedir¹⁵. Ayrıca *efendi* kelimesi, Arapça “*seyyid*” ve “*mevlâ*” kelimelerinin karşılığı olarak XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra tahsil görmüş saygı değer ve itibar sahibi kimselere mahsus bir terim şeklinde kullanılmıştır¹⁶. Seyyidlerle ilgili yapılan bir başka çalışmada *seyyid* ve *şerif* kimdir sorusuna cevap aranmaktadır. Maddî ve manevî kazançları bol olan bu statü gerçek ile sahte arasındaki ayrımı zorlaştırmaktadır. Ayrıca askerî sınıfa dâhil olmanın şartlarından biri olan *berat ve muafiyet* hakkının seyidlere de verilmiş olması bu grupta yer alan insan kimliğinin nereye oturtulacağı konusunda çok kesin hükümlere imkan vermemektedir¹⁷.

Paşa'nın zevcesi ve yedi sekiz yaşlarında bir oğlunun Kars'ta bulunduğu, geri kalan aile efradının ise İstanbul'da yaşadığı anlaşılmaktadır¹⁸. Şerif Paşa'nın 1251/1835 Balıkesir doğumlu Mahmud Celâleddin¹⁹, 1255/1839 Balıkesir doğumlu Ahmed Şükrü²⁰ ve 1265/1849 İstanbul doğumlu Mustafa Nizameddin²¹ adlı üç oğlu tespit edilmiştir. Oğullarından Ahmed Şükrü Rumeli Beylerbeyi payeliği almıştır²².

Paşa'ya ait ayrıntılı muhalefatının nelerden ibaret olduğunu belgelerden hareketle öğrenmek mümkün değil. Belgelerde yer aldığı kadarıyla yazışmalara konu olan emlakı Balıkesir ve çevresinde yer alan çiftliklerdir. Bunun dışında Paşa'nın borçları, alacakları varislerine intikal etmiş ve ancak Mehmed Şerif Paşa'nın ölümüyle ortaya çıkmıştır.

Kars'ta bulunan zevcesi, oğlu ile beraber İstanbul'a gitmek istemiş, ancak mevsimin kış olması bu isteği zorlaştırmıştır. Paşa'nın oğullarından ve Divan-ı Hümayun hâcegânlarından Celaledin Bey aileyi İstanbul'a getirmek için görevlendirilmiştir. Kış mevsiminde yaşanan bu zorlukların giderilmesi amacıyla hem Kars Mutasarrıfına hem de Erzurum Valisi'ne yazılan tahrirlerde gerekenin yapılması istenmiştir²³.

Paşa'nın ölümünden sonra Kars'ta kalan eşi mirasın satılması ve intikali konusunda kendisinin ve yanında bulunan oğlunun mağdur olacağını belirterek bunun önlenmesini istemiştir. Bunun üzerine Erzurum Valisi'ne yazılan tahriratta zevcenin reyî gereken şeylerin hakiki kıymetleriyle satılması, kalanının defter şeklinde düzenlenerek kendisine teslim olunması Kars Sancağı mutasarrıf vekili Abdulvahid Bey'e şifahen ve tahriren ifade olunmuştur²⁴.

Şerif Paşa'nın Balıkesir ve çevresinde tarım yapılan çiftlikleri bulunmaktaydı. Bu çiftliklerin ve Paşa'ya ait diğer emlakın Paşa'nın borçlarına karşılık satılması söz konusudur. İlk olarak Paşa'nın Balıkesir'de *Örendi* adlı bir çiftliği olup burada pirinç üretimi yapılmaktaydı. Paşa bu çiftliği satın almış, sonradan oğulları üzerine çevirtmişti. Şerif Paşa her hangi bir nedenle görevden azledilirse müsadereden kurtulmak ve mülkünün varislerine kalması amacıyla yapmış olmalıdır. Bunun nedeni Osmanlı toplumunda askerî kişilerin, devlet adamlarının malları müsadere edilerek hazineye gelir kaydedilmesi idi. XVIII. yüzyılda yaşanan malî bunalımla birlikte müsadere uygulaması hızlanmıştı. II. Mahmud döneminde bu uygulamanın kaldırılması yolunda adımlar atılmışsa da müsadere, Tanzimat'a kadar sürmüştür²⁵.

Şerif Paşa'nın çiftliğinde üretilen pirincin ihraç edildiği anlaşılmaktadır. Paşa borcuna karşılık bu çiftliği Hacı Mıgırdiç'e terhin bırakmıştı ve satılması gereken emlak arasında Örendi çiftliği de yer almaktaydı. Bu satışlar esnasında Şerif Paşa'nın oğulları Celaledin ve Ahmed Beylerin babalarının emlakını gizlemeleri, satışı engelleme çabaları ve ihraç olunan pirinç esmanını (değerini) gizlemeleri sürekli bir yazışmaya konu olmuştur. Şerif Paşa'nın oğulları, babalarının borcu için kefil olmuşlardır. Celaledin rehin bırakılan emlakın babalarının borcunu eda etmeye yetmediğini, kalan borcun kefalet nedeniyle ödeneceğini ve Örendi Çiftliğinin kendi malları olarak iki senelik kontrat ile başkasına ihale edildiğini ve babasının bundan haberdar olmadığını beyan etmiştir²⁶. Örendi Çiftliği Paşa'ya ait emlak içinde diğerlerinden iki kat fazla hâsılatı, geniş arazisi ve demirbaş hayvanatı ile dikkat çekmektedir. Söz konusu çiftliğin gerçek değerinden daha düşük bir bedelle ihale olunmasını Sarraf Mıgırdiç kabul etmemiştir. Mıgırdiç, Devlete sunduğu arzında adamlarından birinin

on beş gün kadar önce bir tüccarla pazarlığa oturduğunu, ancak yine 4-5 ay önce kati bir kontrat ile bir başkasına satılmasının karışıklık ve pirinç değerini kaçırmak suretiyle kendisine zarar verilmek istendiğini belirterek yeni bir müzayede talep etmiştir²⁷. Mıgırdiç pirinç esmanından kalan sekiz yükün tahsili ve bu değer başkasına verilmemesini bir dilekçe ile talep etmiştir. Kefillerin pirinç esmanını saklamaları tasvip edilmeyen bir durumdur. Çiftliği satmak için Emin Ağa mübaşir tayin edilmiştir. Sarraf Mıgırdiç'in gizlenen sekiz yük²⁸ pirinç değerinin ve emlakın bir an önce müzayede yoluyla satılması talebi uygun bulunmuş ve müzayedede çıkacak taliplerin teşvik edilmesi, bu tutumun bir an önce def edilmesi istenmiştir²⁹. Bu arada *yük* Osmanlı Devleti'nde pazar resimleri, madencilik ve ziraî vergilendirme sistemlerinde yaygın olarak kullanılan Arapça *hıml* denilen kullanım yerleri değişik ve mekâna göre farklılık arz eden bir ölçüdür³⁰.

Şerif Paşa'nın Karesi Sancağı'ndaki diğer bir çiftliği Köylügözü Çiftliğidir. Çiftliğin yine Paşa'nın borçları nedeniyle müzayede yoluyla satılması gerekmektedir. Bu konuda Karesi Sancağı Mutasarrıfı Behcet Paşa'ya hitap edilmiştir. Çiftlik arazi ve müştemilatı ile satılacaktır. Satış için Şerif Paşa'nın vekili Hüseyin Efendi tevkil olunmuştur³¹.

Çiftlikte yapılan üretimlerden birinin *kök boya* ihracı olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Kök boya özellikle halı ve kilim dokumasında kullanılan eskiden tarımı yapılan bir bitkidir. Bitkinin köklerinin kurutulduktan sonra dövülmesiyle elde edilen boya suda kırmızı, çeşitli karışımlarla karıştırıldığında farklı renkler verir. Balıkesir ve çevresi halen dahi yöresel halı ve kilim dokumacılığı sürdürülen bir bölgemizdir. Paşa'nın çiftliğinde yapılan üretimin bu dokumacılıkta kullanıldığı sonucuna varılabilir. Boyalar Celaleddin Bey tarafından ihraç ettirilmektedir. Paşa'nın sarrafa olan borcuna mahsuben bu kökboyaların satılması, satıştan elde edilecek paranın başka yere ve varislere verilmeden doğrudan Sarraf Mıgırdiç'e verilmesi hükümet nazarıyla vekil Hüseyin Efendi'ye bildirilmiştir³².

Mutasarrıf Şerif Paşa'nın Hacı Mıgırdiç'e aşar bedelinden borcu bulunmaktadır. Borç nedeniyle Paşa'ya ait emlakın müzayede şeklinde satışı söz konusudur. Balıkesir'de bulunan Köylügözü Çiftliği arazi ve sair müştemilatı ile satışa sunulmuş, çiftliğe talip çıkmıştır. Ancak, hükümet bu konuda her hangi bir olumsuzluk yaşanmaması için bir kez daha mahallince müzayede fiyatının tahrir edilmesini ve müzayedeye katılanların teşvik edilmesini istemektedir³³. Muharrem 1277/Temmuz 1860'da Karesi mutasarrıfı Behcet Paşa'ya hitaben yazılan tahriratta da durum aynen ifade edilmiştir³⁴. Müzayedede çiftliğe biçilen değer üç yüz kuruştur. Ancak, Mıgırdiç bu bedelin gerçek değer olmadığını, çiftliğin asıl fiyatının sekiz yük

olduğunu söyleyerek duruma itiraz etmişti. Mıgırdiç ayrıca buralarda kimsenin emlaka talip çıkmamasını da eleştirmekteydi. Müzayedeye katılımın teşvik edilmesinin istenmesi bu nedendir. Paşa'nın emlakına kimsenin talip olmamasının arkasında Paşa'nın burada yöneticilik yapmış olması, nüfuzu ve oğullarının manevi etkisi gibi nedenlere ihtimal vermek mümkündür. Paşa'nın bunlar haricinde Sındırgı Kazasında müzayede değeri 150.000 kuruş olan Bazarköyü Çifliği mevcuttu. Paşa'nın mahdumu Celaleddin Bey çiftliği üç yük kuruş değerle satmak istemiş ancak talibi çıkmamıştır. Sarraf Mıgırdiç diğer emlakın değerine ve satışına itiraz ettiği gibi söz konusu çiftliğin durumuna da itiraz etmiştir³⁵.

Şerif Paşa, Mıgırdiç'e *zeytincilik* alanındaki işleri için de başvurmuştu. Balıkesir ve çevresinde zeytin bahçeleri vardı. Paşa'nın Emrudabad Kazası Kerem Karyesi Mayetepesi'nde bir miktar arazi üzerinde yirmi beş sefid (ak) zeytin ağacı dikiliydi. Paşa'nın ölümünden sonra Sarraf Mıgırdiç, İstanbul'a bir arzda bulunmuştur. Söz konusu arzdan Şerif Paşa ile Mıgırdiç'in *nusfiyyet* şeklinde ortak oldukları, zeytinliğin her ikisinin de ailelerinin tasarrufunda bulunduğu anlaşılmaktadır. Paşa Mıgırdiç'ten peşin ödenecek mal için yardım istemiş ve bu yardıma karşılık ortaklık yapılmıştır. Mıgırdiç, Mayetepesi zeytinliğinin 1260 senesinden 1275 senesine değin on beş sene içerisinde iltizamını kimin üzerine aldığını, mahsulü kimin topladığı konularında hükümetten Karesi mutasarrıfı İzzet Efendi'ye hitaben bir kıta emir yazılmasını talep etmektedir. Sarraf Mıgırdiç'in bu talebi kabul görmüş ve Karesi Mutasarrıfı İzzet Bey'e bir tahrir yazılmıştır. On beş senelik süreç içerisinde zeytinliğin kimler tarafından ihale olunduğu, mülteziminin kim olduğu, bu süreç içerisindeki hâsılâtın miktarının durumu hakkında bir inceleme yapılması ve İstanbul'a bildirilmesi istenmiştir³⁶. XVIII. yüzyılın en büyük sorunlarından birini oluşturan *iltizam* uygulaması Şerif Paşa örneğinde iltizamı deruhte eden kişilerden devletin aslında haberdar olmadığına delalettir.

Yine Paşa'nın Sındırgı'da Delicelik ve Edremid'de ismi belli olmayan başka zeytin bahçeleri de mevcuttu. Delicelik zeytin bahçesine yapılan ikinci müzayedede 65.000 kuruş bedel ile talip çıkmıştır. Edremid'de üzerinde 724 sefid zeytin ağacı bulunan bahçenin değeri ise 23.000 kuruştur. Mıgırdiç müzayedelerin yenilenmesini istemekte haklı görünmektedir³⁷. Satışa sunulan emlakın müzayede bedeli toplam iki yük 57600 kuruşa baliğdir. Mıgırdiç'in zeytin, pirinç ve diğer üretimlerdeki ortaklıklardan dolayı Paşa'nın zimmetinde dokuz yük alacağı kalmıştı³⁸.

Sarraf Mıgırdiç 1275/1858-59 da Şerif Paşa hayatta iken Maliye Nezareti'ne başvurarak 71-72/1854-55-56 seneleri Karesi ve Saruhan Sancakları aşar bedelinden kendisine tahvil yoluyla ondört yük kuruş borcu

olduğunu bildirmiştir. Paşa bu bedeli üç taksit ile birbuçuk senede kendisine ita edeceğini bildirmiş, sonradan bu uygulamadan kaçınmıştır. Meblağın kendi asli malı olduğunu, hazineye ödediği miktarın geri kalanını geçmiş değeriyle ödemeyeceğini ve bunun kendisinden talep olunamayacağını bildirmiştir. Sarraf kendisine bu anlamda haksızlık edildiğini ifade etmiş ve haklı bulunmuştur. Meclis-i Vâlâ'ya çağrılan Paşa'ya on beş gün süre verilmiş, aradan iki ay geçtiği halde Paşa'nın Kars Sancağına mutasarrıf tayin edilmesi bu konudaki cevabının daha da gecikmesine neden olmuştur. Hükümet bu konuda oldukça ısrarlı davranmıştır³⁹.

Bilindiği üzere bu yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun *en uzun yüzyılı* olarak nitelendirilmektedir⁴⁰. Tanzimat Dönemi ile beraber Osmanlı Devleti'nin adli sisteminde değişiklikler yaşanmıştır. Tanzimat Devri'ndeki ıslahatın büyük kısmı hukuk alanında *kanunlaştırma ve yeni mahkemelerin kurulması* şeklinde yaşandı⁴¹. Tanzimat'tan önce Avrupa ile özellikle ticari alanda yaşanan artış Osmanlı Devleti'nde zaten ticari faaliyetlerde ön plana çıkan Gayrimüslimlerin rolünü iyice arttırmıştı⁴². Sarraf Mıgırdıç'de bu grupta yer alan bir görünüm arz etmektedir. Sarraflar daha ziyade devlet ihaleleri ve iltizamlar ile ilgilenmeleri ve giderek artan problemleri nedeniyle 1840'da kurulan Meclis-i Muhasebe'ye sıkça başvurmuşlardır⁴³. Sarraf Mıgırdıç ile Şerif Paşa arasında yaşanan malî sıkıntılarda bu meclis yolu açıktır. Paşa'nın gerek İstanbul'daki aile efradı gerekse Kars'taki zevcesi yani Paşa'nın tüm varisleri babalarının ölümünden sonra sarraf ve sair mahalle olan borçlar dışında babalarının başkalarının zimmetinde kalan matlubatının tahsilini istemektedirler. Bunun için de bir kişinin görevlendirilmesi lüzumlu görülmüş, Meclis-i Muhasebe azası Rüstem Paşa bu iş için görevlendirilmiştir⁴⁴.

Kars Mutasarrıfı Şerif Paşa'nın Saruhan aşarı bedelinden Bergama Müdürü Mehmed Nuri Bey zimmetinde tahvil yoluyla bir yük elli bin kuruş alacağı bulunmaktaydı. Bu alacak miktarının güzeşesiyle beraber tahsil edilmesi ve Paşa'nın borcunu kapatmak için harcanması söz konusu olmuştur. Paşa'nın *kapu kethüdası* Halid Efendi istidasında aşar bedeli matlubunun emval-i miriye kapsamında tahsil olunmasını ve mecliste durumun tahkik edildikten sonra güzeşesiyle tahsilin mümkün olmadığını belirtmiştir⁴⁵.

Kapu kethüdası Halid Efendi Paşasının Saruhan aşar bedelinden kalan alacağını tahsil etmek ve Paşa'nın borcu için Sarraf Mıgırdıç'e vermek konusunda Bergama Müdürü Mehmed Bey'in İstanbul'a gönderilmesi ve konu hakkında söyleyeceklerinin dikkate alınması için Karesi Sancağı Mutasarrıfı'na bir ferman gönderilmesini istemiştir⁴⁶.

Paşa'nın alacağı olan şahıslardan biri de Gördes Kazasında ikamet

eden Şehidzade Hüseyin Hüsnü Efendi'dir. Beşlik halinde 25.000 kuruş alacak söz konusudur. Hüseyin Hüsnü Efendi bu borcu geciktirmiş olduğundan bir an önce borcun Paşa'nın mahdumu Celaleddin Bey'e tahvil tarihinden itibaren teslim olunması için Saruhan Sancağı Kaymakamına emir yazılması istenmiştir⁴⁷.

Halid Efendi'nin yukarıda istida halinde belirttiği konu için Saruhan Kaymakamına bir tahrir gönderilmiştir. Hüseyin Hüsnü Efendi'den güzeşte maddesi mukaveleye dâhil olduğu için güzeştesiyle beraber söz konusu 25.000 kuruşun vakit geçirmeden teslim edilmesi emredilmiştir⁴⁸.

Paşa'nın vefatından sonra 1278/1861'de İstanbul'a Cemal adlı bir kadın arzda bulunmuştur. Cemal Hatun sunduğu arzda Şerif Paşa zimmetinde kalan 15.000 kuruş alacağını talep etmektedir. Cemal Hatun Karesi Mutasarrıfına hitaben bir emir gönderilmesini istemektedir. Balıkesir'de Paşa'ya ait bulunan miras satıldıktan sonra kendi borçlarının ödeneceğini ummaktadır. 15.000 kuruşun 4.500 kuruşu Paşa'nın cariyelerine ita olunmuş, geri kalan miktarın 10.500 kuruşu Cemal Hatun'un eşi Hüseyin Bey tarafından alınmak üzere havale kılınmıştır. Bu borcu eda etmek üzere Balıkesir'deki çiftliklere giden Paşa'nın mahdumu Ahmed Bey havaleyi kabul etmemiştir. Borca dair her hangi bir senet dahi vermediği gibi, Paşa'nın ailesi İstanbul'a gelen Hüseyin Bey'i bugün yarın diyerek oyalamaktadırlar. Cemal Hatun bu konudaki rahatsızlığını İstanbul'a bildirerek yardım istemiştir. Gerekli incelemenin yapılması ve söz konusu olayın dikkate alınması bildirilmiştir⁴⁹.

Paşa'nın ölümünden sonra yazışma yapılan mülklarda bulunulmuştur. Samatya Mal Müdürlüğü'ne 1325/1907'de yazılan tahriratta Şerif Paşa'nın cariyelerinden Ayşe Enver Hanım'a ait bulunan emlakın Yusuf Paşa adlı birinin kethüdası Ahmed Bey tarafından haczedildiği ifade olunmuştur. Bu haciz işlemi 1285/1868 tarihinde gerçekleşmiş ve Ayşe Enver Hanım'ın oğlu Memduh Bey mahkemeden bu durumun teftişini istemiştir⁵⁰.

Münazaa konusu olan mülk iki tanedir. Biri İstanbul'da Döğözade Mahallesi Dolab Sokağı'nda diğeri Sofular Mahallesi'nde Yeşil Tekye Sokağı'ndadır. Yeşil Tekye Sokağı'ndaki hane Ayşe Hanım'ın ölümünden sonra oğlu Memduh Bey'e intikal etmiş ve elinde buna dair senedi bulunurken böyle bir haczin yapılması sebebinin soruşturulması istenmiştir⁵¹.

Sofular Mahallesi'nde 50 numara ile kayıtlı ev 60 zira' uzunluğunda olup 2000 kuruş kıymetli bir arsa üzerindedir. 45 sene önce Şerif Paşa'nın cariyesi Ayşe Enver Hanım icar yoluyla tasarruf etmiş, 1320/1902'de çıkan yangında kullanılamaz duruma gelmiştir. Belediye tarafından yangının tazmini için yeniden bir hane yaptırılmış vefat ettikten sonra da oğlu

Memduh Bey'e intikal etmiştir, ancak Memduh Bey senedi zayi etmiştir. Memduh Bey söz konu haczin 1285/186'de sorulmadan sadaret tarafından gerçekleştirildiğini ifade etmiştir.

Sofular Mahallesi'ndeki evin yanında 52 numaralı hane Bayrampaşa Vakfındandır. Ev Paşa'nın varisleri Esad, Celaledin, Ahmed, Nizameddin, Kerim, Tevhide, Behiye'ye intikal etmiş, Behiye çocuksuz ölünce hissesi mahlûl kalmıştır. Ancak İstanbul Vilayet Defterleri'nde eski ve yeni herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Haneye ait bilgiler evin etrafındaki vakıf kayıtlarına bakılarak tahrir edilmiştir. Katip İbrahim Edhem Efendi mezkur menzile giderek bir meclis akdetmiştir. Bayrampaşa Vakfı'nın mütevellisi Mustafa Asım Efendi 50 numaralı hanenin Ayşe Enver Hanım tarafından icar yoluyla tasarruf ettiğini kendi kayıtlarından aktarmıştır. Mahallenin diğer şahitleri de durumu tasdik etmişlerdir. Hane yangından sonra belediyeden alınan ruhsat ile tasarruf edenin kendi parasıyla yeniden inşa ettirilmiş, sahibinin ölümünden sonra ise oğlu Memduh Bey'e intikal etmiştir⁵².

Sonuç olarak, Esseyid Mehmed Şerif Paşa devlete yaptığı hizmetlerle değil de ölümünden sonra yaşanan borçları ve miras hadisesiyle araştırmaya ve dolayısıyla tarihe konu olmuştur. Paşa'nın hayatta iken tasarruf ettiği memleketi Balıkesir'deki çiftlikleri, borçları, alacakları, ticarî faaliyetleri aslında bu anlamda aktif bir hayatı olduğunu göstermektedir. Bu aktif hayatı o dönemde büyük sermaye sahibi olan Sarraf Mıgırđıç arasındaki ilişkileri de gün yüzüne çıkartmıştır. Üst düzey bir Osmanlı yöneticisi ile sermaye sahibi bir sarraf arasındaki malî ilişkilerin ne derece etik olduğu düşünülebilir. Ancak, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda toplumun her alanına sirayet eden sarrafların devletin ya da şahısların malî hayatını etkileyecek ölçüde öneme sahip olduğu vâkidir. Mehmed Şerif Paşa'nın ölümünden sonra varisleri ile sarraf arasındaki yazışmalar bu ilişki hakkında yeterince anlam ifade etmektedir. Tüm mutasarrıflar böyle bir hayata sahip miydi değil miydi bilinmez ama yapılacak diğer araştırmalar bu konudaki olumlu ya da olumsuz fikirleri değiştirebilecek yönde olacaktır.

Kaynaklar ve Dipnotlar

¹ ÇADIRCI, Musa 1991: **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, TTK Yayınları, Ankara, s. 21.

² İNALCIK, Halil 1977: "**Centralization and Decentralization in Ottoman Administration**", *Studies In Eighteenth Century Islamic History*, Editor:Thomas Naff-Roger Owen, London, p 29.

³ ÇADIRCI, M. 1991: 21.

⁴ GENÇ, Mehmet 2005: **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötügen

Yay. İstanbul, s. 102.

⁵ AKDAĞ, Mustafa 1995: **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi**, C:2, Cem Yayınları, İstanbul, s. 339-340.

⁶ BATMAZ, Eftal 1996: "**İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları**", Tarih Araştırmaları Dergisi, C:XVIII, Sa:29, Ankara, s. 40.

⁷ SALZMANN, Ariel 1993: "**An Ancient Regime Revisited: "Privatization" and Political Economy in the Eighteenth-Century Ottoman Empire**", *Politics&Society*/21, London, pp. 393-423.

⁸ AKTAN, Coşkun Can 1991: "**Osmanlı İltizam Sistemi**", Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, Sayı:71, s. 75.

⁹ KAZGAN, Haydar 1991: **Galata Bankerleri**, TEB Yayınları, İstanbul, s. 16.

¹⁰ KAZGAN, H. 1991: 17.

¹¹ A.MKT.UM/431-24. "Müteveffa Kars mutasarrıfı esbak Şerif Paşa'nın zimmetinde olan matlubunun tahsilini müsted'i Viyana'ya azimetinden mukaddem Sarraf Kürkçühanlıoğlu Mıgırdıç ....."

¹² CEVDET MALİYE, No: 24608.; ".....Bağdadi Haksal sarrafın takdim eylediği arzuhal defterinde mukata'a-i mezkurenin salifü'z-zikr 175.000 guruş muaccesesi üç taksit ile sarraf-ı merkum tarafından tamamen darphane-i amireye teslim olunmuş olduğu derkenarda müsteban olmağla bu suretde meblağ-ı mezburun teslim olduğunu müş'ar suret virilmek iktiza eylediği derkenar olunmuşdur..."

¹³ NAGATA, Yuzo 1997: **Tarihte Ayanlar Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme**, TTK Yayınları, Ankara, s. 86-87.

¹⁴ DİVAN-I HÜMAYUN (BEYLİKÇİ KALEMİ) (A. DVN)/140-88.

¹⁵ GRAMMONT, JEAN-LOUIS BACQUÉ 1990: "**Cımetières Ottomans Et Etude Du Corps Des Ulémas**", V. Milletler Arası Türkiye Sosyal Ve İktisat Tarihi Kongresi, Ankara, s. 841.

¹⁶ KÖPRÜLÜ, ORHAN F. 1994: "**Efendi**", TDVİA, 10, İstanbul, s. 455-56.

¹⁷ KILIÇ, RÜYA 2005: **Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler**, Kitap Yayınları, İstanbul, s. 69.

¹⁸ BOA. SADÂRET MEKTUBÎ UMÛMÎ KALEMİ (A. MKT. UM)/530-23.

¹⁹ DÂHİLİYE NEZARETİ SİCİL-İ AHVAL İDARESİ DAİRESİ (DH. SAİD)/25-45.

²⁰ DH. SAİD/72-115.

²¹ DH. SAİD/13-197.

²² **Eski Yazıdan Yeni Yazıya Sicill-i Osmânî Osmanlı Ünlüleri**, Yayına Hazırlayan: NURİ AKBAYAR, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, C:5, s. 1590.

²³ A. MKT. UM/560-56; "Kars mutasarrıfı sâbık müteveffa Şerif Paşa'nın Kars'da bulunan haremi dairesi takımı şitâ münasebetiyle der-saadete gelememiş ve hasbe'l-mevsim şita ber-taraf olduğunda onları alub der-saadete getürmek ....." ; A.MKT.UM/560-46.; "Erzurum valisi ve Kars mutasarrıfına Kars mutasarrıfı sbık Şerif Paşanın orada bulunan familyasıyla dairesi halkını alub getürmek üzere mahdumu hacedğandan Celaleddin Bey ol tarafa azîmet etmiş olmağla vuku'

bulacak...”

²⁴ A. MKT. UM/530-23.

²⁵ CEZAR, YAVUZ 1991: “**Tanzimat’a Doğru Osmanlı Maliyesi**”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Ansiklopedisi/IV, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 925.

²⁶ A.MKT. UM/463-49.

²⁷ A.MKT.UM/448-38. “mezkur pirinçleri 15 gün mukaddem mahallinde bulunan adamı marifetiyle tüccardan birisi ile bazarlığa oturdukları malum iken 4-5 mah mukaddem ba kontrato ahare katan satdım deyu ısrar etmesi böyle bir takım deyn ile maslahatı keşmekeş ve sürüncemede birağub bir takrib pirinç-i mezkur esmanını kaçırmak ve kendüsüne fuzuli gadr etmek sevdasından ibaret .....”

²⁸ İNALCIK, HALİL 1975: “**Osmanlı İpek Ticareti, Madencilik ve Ziraatında Yük (Himl)**”, Çev: E. BENĞİ ÖZBİLEN, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 91, İstanbul, Yük bölgeye ve taşımacılıkta kullanılan hayvanın cinsine göre değişmektedir. Belgede yükün deve, at, katır yükü olup olmadığı yer almamaktadır. İpek, maden ve ziraatta yük değişmekteydi. XVI. yüzyılda Balkan şehirlerinde yük okka olarak değerlendirilmiştir. Buğday ve arpa için 1 yük 100 okka=128.289 kg Semendire’de, Eğriboz için ise 1 yük 160 okka=205.248 kgdır.”, s. 9-29. Ancak, okkadan ziyade batman olarak değerlendirildiğinde 1 batman=7,692 kga tekabül etmektedir. 8 yük pirinç batman ölçüsüyle 62,536 kg etmektedir.

²⁹ A. MKT. UM/448-38. “deyn-i mezkura paşa-yı muma ileyhin mahdumları Celaleddin ve Ahmed Beylerin dahi kefaletleri bulunmuş ise de mir-i muma ileyhima emlak-ı mezkure ba ketm eyleyüb güya muhalefet sureti götürmekte ve Örendi nam çiftlikden ihrac olunmakta olan pirinç esmanını dahi ketm eylemekte oldukları beyanıyla mir-i muma ileyhimanın kefaletleri dahilinde olub salifu’z-zikr matlubatından baki kalan sekiz yük bu kadar bin guruşun tahsili ve mezkur pirinç esmanının dahi ahare verilmeyerek istihsali sarraf-ı merkum tarafından bu kere ba arz-u hal istida olunmasıyla keyfiyet meclis-i valada lede’l-mütalaa malumunuz olduğu üzere emlak-ı mezburenin furuhtuyla esmanının deyn-i mezkura itası mukarrer olmağ hasebiyle bunların ba marifet-i meclis müzayedesi icra olunarak ve kıymetinden devn-i baha ile verilmesi tecviz olunmayacağından talibinin teşvikat-ı mukteziye dahi ifa kılınarak karar-ı müzayedenin işarı hususu 24 Receb 277 tarihinde ba tahrirat tarafınıza işar ve ol babda mübaşir dahi tayin ve tisyar kılınmış olduğu halde.... meclisce serian müzayedesi icra ve teşvikat-ı mukteziye dahi ifa kılınarak karar-ı müzayedenin işarı hususunun tarafınıza tekidi ifade kılınmış olmağla ber minval-i muharrer icabının sürat-i icra ve inhası hususuna mübaderet eylemeniz”

³⁰ İNALCIK, HALİL 1991: “**Osmanlı İpek Ticareti, Madencilik ve Ziraatında Yük (Himl)**”, Türk Dünyası Araştırmaları/75, Çeviren; EŞREF BENĞİ ÖZBİLEN, İstanbul, s. 9. yük Bursa ipek ticareti için 405 lidre=155.86 kg, Erzincan ipeği için 10 batman=61.574 kg, Sırbistan madenciliği için 4 kile=102.636 kg, Mardin ipeği için 8 boğça=3 batman=126.4 okka=162.179 kg olarak değişik birimlerde mekanlarda ve miktarlarda farklılık arz etmektedir. İNALCIK, HALİL 2000: **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik Ve Sosyal Tarihi**, C:1, Eren Yayınları,

İstanbul, s. 448.

³¹ A. MKT. UM/431-24.

³² A.MKT.UM/415-84. “kök boyaları mahdumu Celaleddin Bey tarafından ihrac etdirilmekde bulunduğundan mezkur boyaların ihrac ve fûruht olunarak semanı mahal-i ahere ve mir-i muma ileyha verilmeyerek doğruca sarraf-ı merkum tarafına gönderilmek üzere canib-i hükümetden memur tayiniyle nezaret olunması paşa-yı muma ileyhin vekili Hüseyin Efendi tarafından istida olunmasıyla keyfiyet meclis-i valada lede'l-mütalaa siyak-ı istida muvafık-ı hal ve maslahat olduğundan bi'l-ihrac fûruht olunacak boya esmanının sair mahalle verilmeyerek paşa-yı muma ileyhin deynine mahsuben sarraf-ı merkum tarafına gönderilmek üzere icra-yı icabı hususunun taraf-ı saadetlerine bildirilmesi tezekkür olunmuş olmağla.....”

³³ BOA. Sadâret Mektubî Meclis-i Vâlâ Kalemî (A. MKT. MVL)/108-14.

³⁴ A. MKT.UM/415-78. “Kars Mutasarrıfı Şerif Paşanın aşar bedelinden sarraf Kürkcühanlıoğlu Hacı Mıgırdıç'e mütehakkık olan düyun-ı külliyesinin tesviyesi zımında emlakının fûruhtuna mübaşeret olunarak Balıkesir'de kain Köylügölü Çiftliğine ma'a arazi-i müştemilat-ı sairesiyle bu tarafda talibi zuhur etmiş ise de bir kere dahi mahallince bi'l-müzayede fiyatı takrir ederek ol vechle fûruht olunmak ve melfuf defterde muharrer diğer emlakının dahi mahallince müzayedesiyile fûruhtuna mübaderet kılınmak üzere mübaşerli olarak taraf-ı saadetine tahrirat tastiri paşa-yı muma ileyhin ba hüccet-i şer'iyye vekili olan Hüseyin Efendi fûruhtuna ba müzekkere istida olunmaktan naşi .....ba marifet-i meclis müzayedesi icra olunarak ve kıymetinden devr-i baha ile verilmesi tecviz olunmayacağından taliblerine teşvikat-ı mukteziye dahi ifa kılınarak hademesinden Emin Ağa mübaşir tayin ve izam olunmuş olmağla ol vechle iktizasının icrası hususuna himmet eylemeleri siyakında şukka meclis terkinine ibtidar kılındı.”

³⁵ A.MKT.UM/448-38.

³⁶ SADARET MEKTUBİ KALEMİ DEAVİ YAZIŞMALARI (A. MKT. DV)/176–27.

³⁷ A.MKT.UM/448-38. “sarraf-ı muma ileyhe gadrı müedda olarak tecviz olunamayacağından ve deyn-i mezkur emval-i miriyeden madud olarak bir an evvel istifası hükmü altında bulunarak heman icra-yı icabı lazımeden bulunduğundan ve kendü kefaletleri ise vadesi gününde deynin ifası mir-i muma ileyhumaya katıyen ifadesi ve pirincin esmanının dahi evvelki işar vechiyle kendülerinden istihsali ile beraber emlak-ı mezkurenin karar-ı müzayedesinden ziyadeye değeri olduğunu iddia edecek olur ise bunları aher mahalle terhin ederek akçesinin tedarükiyle deyn-i mezkurun serian tesviye etdirilmesi ve olmadığı halde işbu emlakın karar-ı müzayedeleri vechle heman satdırılarak esmanının sarraf-ı merkuma itası hususlarının katıyan tarafınıza bildirilmesi .....

³⁸ A. MKT. UM/521-14.

³⁹ A. MKT. UM/501-79. “Sarraf Kürkcühanlıoğlu Mıgırdıç'ın Karesi ve Saruhan sancaklarının 71 ve 72 seneleri varidat-ı şer'iyyesi emvalinden Karesi mutasarrıfı esbak saadetlü Şerif Paşa'da ba tahvil ma'a kendisine matlubu olan 14 yük bu kadar bin gurusun nihayet 3 taksit ile ma'a kendisine 1,5 sene içinde tesviyesine

mukaddema karar verilmiş olduğu halde muahharan paşa-yı muma ileyh bu suretten tekevvül ederek meblağ-ı mezburun asli malı olub teslim-i hazine kılınan 3 yük şu kadar bin guruşu tediye eylemek ve kusuru kendisine güzeşteden ibaret bulunmasıyla anı dahi iki senede 3 taksit ile ifa edüb bunun için başkaca güzeşte taleb olunmamak üzere tesviyesi daiyesinde bulunmuş ise de bu suret sarraf-ı merkumun matlubunu çürütmek niyetine mebni olub matlub-ı mezkur ise tahvil merbut olmak cihetiyle sarraf-ı merkum iddiasında nizamen haklı görünmüş idüğünden paşa-yı muma ileyh hakkında nizam-ı ahir ahkâmında icrası istizan olunub tarafeyn-i meclis-i valaya dahi celb ile bu maddeye bir hüsn-i suret verilmesine ikdam olunarak nihayet 15 gün mehil dahi verilmiş iken aradan 2 ay kadar zaman mürur ederek paşa-yı muma ileyh henüz bir cevab-ı kafi vermemiş olmasına ve kendi bu kere Kars mutasarrıflığına memur buyurularak müttehi azimet bulunduğuna binaen ...”

⁴⁰ ORTAYLI, İLBER 1999: **Osmanlı İmparatorluğunun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, İstanbul.

⁴¹ EKİNCİ, EKREM BUĞRA 2004: **Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri**, Arı Yayınları, İstanbul, s. 19.

⁴² Bu konuda bkz: BAĞIŞ, ALİ İHSAN 1998: **Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler**, Turhan Kitabevi, Ankara.

⁴³ EKİNCİ, E.B. 2004: 102.

⁴⁴ BOA. SADÂRET MEKTUBÎ NEZÂRET VE DEVÂİR KALEMÎ (A. MKT. NZD)/388-2.

⁴⁵ A. MKT.UM/ 387/42. “muma ileyhın kapu kethüdası izzetlü Halid Efendi tarafından ba takrir istida olunmuş ve bu makule aşar bedelinden olan matlubatın emval-i miriyeden madud tahsil-i lazımeden bulunmuş olmağla ve meclis marifetiyle ve rüyet ve tedkik olunarak tenbih eylediği ve güzeşte maddesi dahil mukavele bulunacağı halde meblağ-ı mezburun lazım gelen güzeştesiyle tamamen tahsil ve oraca tesviye-i maslahat mümkün olamadığı suretde ....”

⁴⁶ A. MKT. NZD/290-37.

⁴⁷ A. MKT. UM/387-62.

⁴⁸ A. MKT.UM/387-62. “Kars mutasarrıfı saadetlü Şerif Paşa'nın Gördüs Kazası sakinlerinden şehidzade Hüseyin Hüsnü Efendi zimmetinde beşlik akçe olarak ba tahvil matlubu olan 25000 guruş idare-i muhalefat ile imrar-ı vakt etmekde olduğundan lazım gelen güzeştesiyle beraber tahsiliyle paşa-yı muma ileyhın mahdumu Celaleddin Beye teslimi kapu kethüdası izzetlü Halid Efendi tarafından ba takrir ifade olunmuş ve tesviye-i hukuk maddesi mülzem bulunmuş olmağla şer'-i şerif ve ve meclis marifetiyle .....tenbih eylediği ve güzeşte maddesi dahil-i mukavele bulunduğu takdirde meblağ-ı mezburun lazım gelen güzeştesiyle tamamen tahsili ile mir-i muma ileyhe teslimi ve keyfiyetin işarı hususuna mübaderet eylemeniz siyakında şukka.....”

⁴⁹ A. MKT. DV/196-85.

⁵⁰ YILDIZ MABEYN BAŞKİTABETİ (Y.PRK. BŞK)/79-115.

⁵¹ Y.PRK.BŞK/79-115. “müteveffa Yusuf Paşa kethüdası Ahmed Bey kerimleri

tarafına hacz edildiği kayd ve tahrirde muharrer olub bunlardan Yeşil Tekye sokağında 50 numarolu hanenin mahkeme-i teftiş evkaf-ı hümayundan mu'attal 4 Zilhicce 327 tarihli ilam mucebince müteveffa-yı muma ileyhın cariyelerinden Ayşe Enver Hanım bint Abdullah uhdesinde olduğu halde muma ileyhanın vefatıyla mahdumu Memduh Beye intikali icra ve sened-i hakanisinin ita kılındığı anlaşıldığından muamele-i hacz ne için muktezi tedkikatın ifası zımında salifü'z-zikr 10 Muharrem 328 tarihli tezkire-i samiyenin neye müsteniden tastir buyurulduğunun leffen emr ve işarına müsaade buyurulması babında.....”

⁵² Y.PRK.BŞK./79-115. “müslimin huzurlarında akd-i meclis-i şer-i ali etdikde sahib-i arz-u hal ileyh Memduh Beyin meclis-i makud-ı mezkurda zikri ati vakfa hasbe'l-icab kibel-i şer'den .....mütevelli tayin olunan küberadan Mustafa Asım Efendi ibn Mehmed Sami hazır olduğu halde lede't-tahkik işbu derununda akd-ı meclis-i şer'-i kavm olunan müşarun ileyh BayramPaşa Vakfının bir tarafına Kamil Paşa hazretlerinin mahdumu Şükür Beyin bağçesi ve bir taraftan sepetci Mehmed Efendi hanesi ve bir taraftan dülbendci Süleyman Ağa hanesi ve taraf-ı rabi salifü'z-zikr Yeşil Tekye sokağı tabir olunur tarik-i amm ile mahdud 50 numarolu bir bab hane müteveffa Şerif Paşanın cariyelerinden Ayşe Enver Hanım bint Abdullahın ba sened-i hakani bi'l-icareteyn taht-ı tasarrufunda olub hane-i mezkuru 35-40 seneyi mütecevaz müddetden berü tasarruf etmekde iken geçen 321 senesinde ol mihvalde vuku bulan harikde muhterik olub mahal-i mezkur tarla kaidesine tevfiyan mensub olduğu daire-i belediyece ba tanzim tersim kılınan haritasında gösterildiği vech ile bir taraftan sepetci Mehmed Efendi hanesi ve bir taraftan muma ileyh dülbendci Süleyman Ağa hanesi ve tarafeyni salifü'z-zikr Yeşil Tekye sokağı tabir olunur tarik-i amm ile mahdud terbi'an 52 zira'adan ibaret bir mahal irane olunub geçen 321 senesi Nisanının 4. günü tarihli verilen ruhsatiye tezkiresi mucebince arsa-i mahdude-i mezkure muma ileyha Ayşe Enver Hanım kendi malinden meblağ-ı malume harc ve sarfiyla mahal-i mezkur üzerine müceddeden bir bab hane bina ve inşa ve tasarruf etmekde iken geçen 325 senesi Mayısının 24. günü tarihinde vefat edüb mutasarrıfa olduğu .....menzil-i mezkur ancak bir nefer mahdumu müstedi' muma ileyh Memduh Beye hasbe'l-ade intikal edüb ol vechle hane-i mezkur validesi müteveffat-ı muma ileyhadan intikalen muma ileyh Memduh Beyin el-yevm taht-ı tasarrufunda olduğunu.....”